

TOMAŽ IVEŠIĆ¹

Besede učijo, zgledi vlečejo: Nacionalno vprašanje po oktobrski revoluciji

Izvleček: Avtor se v članku osredotoča na razvoj marksistično-leninističnih pogledov na fenomen nacionalizma in razvoj narodov. Zаметke ideje o socialistični narodnosti je tako moč najti že pred prvo svetovno vojno. Po oktobrski revoluciji je bila stalinistična praksa reševanja nacionalnega vprašanja zaznamovana s procesom korenizacije, ko so boljševiki postavili narodnosti v Sovjetski zvezi na prvo mesto z željo pospešitve prehoda v socializem. To politiko so med drugo svetovno vojno in nemudoma po njej uveljavljali tudi jugoslovanski komunisti.

Ključne besede: nacionalizem, komunizem, korenizacija, nacionalno vprašanje, boljševiki

UDK: 323: 323.272(47)"1917"

Words Instruct, Illustrations Lead: The National Question after the October Revolution

Abstract: The paper focuses on the development of Marxist-Leninist views on the phenomenon of nationalism and on the evolution of nations. The germs of the idea of a socialist nationality can be found already before WWI. After the October Revolution, the Stalinist practice of solving the national question was marked by the process of *Korenizatsiya*: the Bolsheviks emphasised the nationalities in the Soviet Union, hoping that this would accelerate the

¹ Mag. zgo. Tomaž Ivešić je doktorski raziskovalec na European University Institute, Department of History and Civilization, Firenze, Italija. E-naslov: tomaz.ivesic@eui.eu.

transition to socialism. This policy was likewise adopted in Yugoslavia during and immediately after WWII.

Keywords: nationalism, communism, Korenizatsiya, national question, Bolsheviks

Uvod

Da bi bolje razumeli politiko do nacionalnega po oktobrski revoluciji, je treba obravnavano temo umestiti v širši in daljši historični kontekst, kot nam zgodovinarjem sodobne zgodovine *longue durée* pristop sploh omogoča.² Zatorej bo pričujoči prispevek začel s pogledi Karla Marxa in Friedricha Engelsa do nacionalnega in nadaljeval s pogledi Vladimirja Lenina ter Josipa Visarijonoviča Stalina. V drugem delu članka pa se bodo teoretični pogledi umaknili praktičnim. S primeri iz sovjetske in jugoslovanske zgodovine želim s člankom spodbuditi vnovičen premislek o zakoreninjenih tezah o dihotomiji socializma in nacionalizma.

Zametki socialistične narodnosti

Karl Marx in Friedrich Engels se nacionalnemu vprašanju nista posebej posvečala, saj ju je zanimala v glavnem socialistična revolucija. To pa ne pomeni, da sta to problematiko ignorirala, še posebej ne po revolucionarnem letu 1848.³ Narode sta razumela kot produkte specifičnih pogojev kapitala, ko se je družba preobrazila iz fevdalizma proti kapitalizmu.⁴ S koncem kapitalizma bi izginile tudi vse

² O *longue durée* in francoski analovski šoli glej Burke, 1993.

³ Szporluk, 1988, 5.

⁴ Nimni, 1989, 299.

narodne posebnosti/specifičnosti. Preden pa bi do tega lahko prišlo, bi morala buržoazija prevzeti oblast iz rok aristokracije, da bi lahko nato proletarci prevzeli oblast od buržoazije s proletarsko revolucijo.⁵ Ko so se leta 1848 začele revolucije, sta Marx in Engels podprla progresivne narode (Nemce, Poljake in Madžare) ter zavrgla tako imenovane ne-historične narode (Čehe, Slovake, Hrvate, Srbe znotraj Avstro-Ogrske, kakor tudi Bretonce ter Baske).⁶

Sklicujoč se na teorijo, so komunisti torej smeli in morali podpreti vsa gibanja, ki so progresivna, tudi nacionaliste.⁷ Poudarjala sta tudi, da ima razredni boj nacionalni značaj, saj mora vsak proletariat obračunati z lastno buržoazijo. V tem smislu so bile besede iz *Komunističnega manifesta* dlje časa popolnoma napačno razumljene. V mislih imam parolo: Delavci nimajo domovine. Vendar se cel odstavek glasi:

Komunistom so nadalje očitali, da hočejo odpraviti domovino, narodnost. Delavci nimajo domovine. Ne moreš jim vzeti, česar nimajo. Ker si mora proletariat izbojevati najprej politično oblast, ker se mora dvigniti na stopnjo nacionalnega razreda in se konstituirati kot narod, je tudi sam še nacionalen, čeprav nikakor ne v buržoaznem smislu.⁸

Torej, šele po vzpostavitvi socializma bi internacionalizem povezal skupaj vse vladajoče razrede. Zgodovinar Martin Mevius pravi, da sta Marx in Engels predstavila to nacionalno konotacijo, da bi se branila pred očitki, da komunisti niso patrioti. Koncept vladajočega razreda nekega naroda je odprl možnost za razumevanje neke socialistične narodnosti. Na to so se sklicevali tudi

⁵ Balibar in Wallerstein, 1991, 133.

⁶ Ree, 2007, 50–52.

⁷ Connor, 1984, 10.

⁸ Marx in Engels, 1950, 38–39.

poznejši komunisti, ki so trdili, da so “pravi” ali “socialistični” patrioti.⁹

Toda na začetku 20. stoletja se je druga internacionala razbila na dve struji, vsaka s svojo definicijo naroda. V A-O so avstro-marksiisti definirali narod kot skupino ljudi, ki govori isti jezik (Karl Renner) in ima poleg tega še skupen značaj na podlagi iste usode (Otto Bauer).¹⁰ Skupni teritorij pri avstro-marksiistih ni igral nobene vloge, saj so s temi definicijami želeli dati nacionalne pravice vsem brezupno prepletenim manjšinam znotraj imperija, ki bi drugače ostali brez regionalne avtonomije. Njihov pristop je bil torej specifičen, saj je nastal na podlagi njihovih izkušenj znotraj Avstro-Ogrske.¹¹ Seveda takšen način reševanja nacionalnega vprašanja v črno-žolti monarhiji ni bil edini.¹²

Avstro-marksiistične ideje so nastale na podlagi razumevanja kompleksnih mednacionalnih odnosov, kakršne so imeli tudi v Ruskem imperiju. Zatorej ni presenetljivo, da se je vpliv avstro-marksiistov preselil ravno tja. Judovski bund je namreč znotraj Ruske social-demokratske stranke začel zahtevati, da zgolj oni lahko predstavljajo ruski judovski proletariat. Vodja ruskih social-demokratov Lenin je takoj ocenil, da če se temu podredijo, bodo enako zahtevale še druge narodnosti in od stranke ne bi ostalo nič. Zato je Lenin podprl do tedaj ne preveč poznanega Stalina, da odide na Dunaj na predvečer 1. svetovne vojne in spodbija avstro-marksiistično teorijo. Leta 1913 je tako luč sveta ugledal znameniti Stalinov članek z naslovom *Marksizem in nacionalno vprašanje*, v katerem je Stalin definirali narod kot: “Narod je zgodovinsko nastala trajna skupnost ljudi, ki je vzniknila na osnovi skupnega jezika, ozemlja, gospodar-

---

⁹ Mevius, 2009, 382.

¹⁰ Stalin, 1975, 24.

¹¹ Mevius, 2005, 12.

¹² Za nasproten koncept glej Popovici, 1906.

skega življenja in duhovne izoblikovanosti, ki se kaže v skupnosti kulture.”¹³ S tem je Stalin povozil avstro-marksiste in z vključitvijo skupnega ozemlja povozil Judovski bund. Ravno zaradi te definicije je Stalin v tridesetih množico Judov premestil v Birobidzhan, novonastalo judovsko avtonomno oblast na Daljnem vzhodu blizu meje s Kitajsko. Saj so s tem, ker so pridobili lasten teritorij, Judje znova postali narod.¹⁴

Več o patriotskih in nacionalnih čustvih je sicer za obdobje pred 1. svetovno vojno najti pri Leninu, navkljub temu, da so se zgodovinarji v preveliki meri osredotočali zgolj na njegovo pisanje na temo samoodločbe in kolonializma. Decembra 1914 je Lenin objavil članek z naslovom *O nacionalnem ponosu velikih Rusov*, v katerem je zavrgel navedbe, da je boljševikom nacionalni ponos tuj. Izpostavil je celo, da ljubijo svoj jezik in svojo državo ter da so polni nacionalnega ponosa.¹⁵ Kot bomo videli v nadaljevanju, se je na ta članek skliceval leta 1935 Georgi Dimitrov, vodja Kominterne, ko je slednja takrat pozvala komunistične partije k dvigu nacionalnih zastav.

Nacionalno vprašanje po oktobrski revoluciji

Februarska revolucija 1917, ki je v Ruskem imperiju posadila na oblast provizorično vlado pod taktirko Aleksandra Fjodoroviča Kerenskega, ni bila videna v očeh vodilnih le kot upor proti staremu režimu, temveč tudi kot nacionalna revolucija, za katero bi se lahko postavile ljudske množice.¹⁶ Toda oktobrska revolucija oz. državni udar boljševikov je situacijo razreševanja nacionalnega vprašanja obrnil na glavo.

¹³ Stalin, 1975, 22.

¹⁴ Glej podrobneje Weinberg, 1998.

¹⁵ Mevius, 2009, 383.

¹⁶ Figes, 1997, 410.

Kmalu po prevzemu oblasti, aprila 1918, je Stalin v *Pravdi* objavil članek "O najnujnejših nalogah", v katerem je izpostavil, da se je revolucija prenesla na vzhod z zamikom, saj da tam prebivajo ljudje z zaostalo ekonomijo in kulturo. Razvoj ter napredek bi se naj tam zagotovila s principom nacionalno teritorialne avtonomije. Regije bi bile avtonomne na vseh področjih: šole, sodišča, organi oblasti ter socialne, politične in kulturne institucije. Uporaba njihovega jezika pa bi morala biti zagotovljena v vseh sferah družbenega in političnega življenja.¹⁷ Vendar je bilo za implementacijo teh idej potrebno sprva obračunati z nacionalnimi vladami (Ukrajina, Belorusija, Gruzija itd.), ki so vladale v vseh regijah zunaj centralne Rusije, razen Turkeстана ter za kratek čas Bakuja.¹⁸

Do začetnih uveljavitev nacionalne teritorialne avtonomije je prišlo šele po dobljeni državljanski vojni, saj so morali boljševiki premisliti svoje pozicije. Sedaj so namreč bili na oblasti. Slogani o samoodločbi narodov, kakor tudi kritika kolonializma so bili sicer v vojnih razmerah še uspešni za pridobivanje podpore majhnih narodov, toda kmalu so postali problematični. Boljševiki so kmalu ugotovili, da obsežne Sovjetske zveze ne bo mogoče obvladati in ohraniti pri življenju brez bombaža iz Turkeстана, nafte iz Kavkaza ter rodovitnih polj Ukrajine.¹⁹ To je prevedlo do novih kontradiktornih prijemov, saj je režim, zaprisežen ustvarjanju brezrazredne družbe, začel na prvo mesto postavljati narodnost.²⁰ V dvajsetih letih je tako potekal proces imenovan korenizacija ki bi ga v slovenščino lahko prevedli kot pokoreninjenje (polagati korenine) oz. podomoroditi ljudi. Harvardski zgodovinar Terry Martin imenuje

---

¹⁷ Smith, 1999, 23-24.

¹⁸ Ibid., 2-3.

¹⁹ Hirsch, 2005, 5.

²⁰ Kemp, 1999, 58; Suny, 1993, 85-126.

ta projekt *the affirmative action empire* oz. imperij pozitivne diskriminacije. Gre za sistematično propagando nacionalne zavesti manjšin na škodo nacionalnosti večine.²¹

Namen tega projekta je bil večplasten: razorožiti nacionalizem in vzpostaviti razredni konflikt pri vsakem narodu ter pridobiti njihov proletariat za sovjetski socializem. Modernizacija je pomagala narodom hitreje se razviti do konca ter preiti v socializem. Ker je nacionalna zavest neizogibna historična faza, jo je bilo potrebno spodbujati, da bi se zopet hitreje prešlo v socializem. Ločil se je tudi pozitiven nacionalizem, ki je prihajal s strani malih narodov, medtem ko se je npr. ruski nacionalizem obsojal. Korenizacija naj bi pomagala vzpostaviti tudi zaupanje med nekdanjimi zatiralci in žrtvami. Kako je to potekalo v praksi? Boljševiki so sklenili pakt z določenimi stariimi elitami ter etnografi.²² Slednji so popisali vso državo. Ko so prebivalstvo ločili, so začeli z latentnim nacionalizmom. Izumili so nove jezike (če ga narod še ni imel), pisavo (če je jezik bil samo govoren), tiskali so časopise in knjige v teh jezikih, ustanovili so tudi nacionalne institucije (gledališča, šole, muzeje itd.). Hkrati so tudi spodbujali skupno sovjetsko kulturo, eliminacijo nacionalnih specifik, ki bi na koncu pripeljale do zlitja narodov. Vsaka od teh narodnih skupin je dobila svojo avtonomijo, od tod sovjetske republike, znotraj

---

²¹ Martin, 2001, 4–9.

²² Kot najznačilnejšo delo etnografov naj izpostavim etnografski dokumentarni film *Soli Svaneti* oz. *Sol za Svanetijo* iz leta 1930 režiserja Mikhaila Kalatozova. Gre za enourni nemi film s pripisi, ki prikazuje težaško zaostalo življenje Svanov v Svanetiji, historični pokrajini na severu sovjetske Gruzije. V filmu so prikazani običaji, kot je verski pogreb, pri katerem seveda pop krade denar, ter način življenja, od paše, molzenja in krmljenja krav, do pridelave žita, volne itd. V osrčju filma je kronično pomanjkanje soli, ki jo Svaneti lahko pridobijo samo, če gredo na nevarno pot preko gora. Na koncu filma se pojavijo boljševiki, ki zgradijo cesto in povežejo Svanete s civilizacijo.

republike so bile lahko avtonomne pokrajine in/ali oblasti.²³ Vendar so Sovjeti vse skupaj peljali do absurda: leta 1926 je tako abhaško govoreča Abhazija, sicer del gruzijsko govoreče Gruzije, imela 43 armenskih, 42 grških, 27 ruskih, 2 estonski in 2 nemški šoli. Do konca dvajsetih let prejšnjega stoletja je Sovjetska zveza priznavala že 192 jezikov, ki so slej ali prej postali uradni.²⁴

Stalin je nato v začetku tridesetih let razglasil konec zaostalosti in začelo se je nasilno zблиževanje nacij. Nicolas Timasheff je to označil kot "veliki umik" od socialističnih vrednot, saj so se istočasno pojavili Rusi kot vodilna nacija, nekakšen veliki brat v prijateljstvu med narodi.²⁵ Sam bi se bolj strinjal s pojasnilom ameriške zgodovinarke Francine Hirsch, ki pravi, da ne gre za nikakršen umik, temveč za korak naprej. Za njo korenizacija ni imela namena ustvarjati narodov *per se*, temveč jih ustvariti in razviti, da bi hitreje prešli v socializem. Fevdalne klane v plemena, plemena v nacionalnosti in nacionalnosti v socialistične nacije, ki bi se v prihodnosti začeli zlivati oz. spajati.²⁶ Za njo torej dogodki v tridesetih pomenijo prve korake v tej smeri, saj so Sovjeti začeli manjše narode združevati v večje enote.

Vzpon Rusov pa se je zgodil, kakor meni David Brandenberger, ker je Stalin in njegov ožji krog zaupnikov spoznal, da klic k utopičnemu internacionalnemu proletariatu ne mobilizira dovolj prebivalcev za industrializacijo ter morebitno vojno. Zato so se boljševiki obrnili k ruskocentričnemu etatizmu, ki bi pripomogel tudi pri popularnosti režima. Hkrati so začeli selektivno obujati znane ruske osebnosti ter simbole, ki so jih povezali z idejo "sovjetskega pa-

---

²³ Slezkine, 1994, 415-445; Hirsch, 2005; Martin, 2001, 4-9.

²⁴ Slezkine, 1994, 430.

²⁵ Timasheff, 1946.

²⁶ Hirsch, 2005, 8-9.

triotizma” kot nadgradnjo socialističnega patriotizma. Brandenberger takšen režim imenuje nacionalni boljševizem.²⁷

Sovjetsko dogajanje v tridesetih letih se je odražalo tudi na politiki Kominterne, organizacije, ki je bedela nad drugimi komunističnimi partijami. Njen generalni sekretar Georgi Dimitrov je svoj socialistični patriotizem pokazal že v nacistični Nemčiji, na sojenju za požig Reichstaga leta 1933. Ko so ga ozmerjali, da je bolgarski divjak, je odvrnil, da ga ni sram, da je Bolgar in da je ponosen sin bolgarskega delavskega razreda. Ob tem je še zbudel Nemce, ko jih je opomnil, na domnevno izjavo Karla V.,²⁸ da govori nemško samo s svojim konjem, medtem ko sta brata Ciril in Metod že stoletja pred njim izumila in širila cirilico.²⁹

Na famoznem VII. kongresu Kominterne leta 1935 je Dimitrov zaukazal komunističnim partijam, ne le sodelovanje v široki popularni fronti (torej tvoriti koalicije s social-demokrati), temveč tudi, da prevzamejo nacionalne oblike, da bi s tem dokazali, da je delavski razred edini pravi borec za nacionalno svobodo in neodvisnost naroda. Dimitrov se je v svojem kongresnem govoru skliceval na prej omenjeni patriotski Leninov članek. Tako so francoski komunisti prevzeli trobojnico in Marsejezo. Takšna usmeritev je ostala v veljavi vse do razpustitve Kominterne leta 1943. Seveda izključujoč čas veljavnosti pakta Hitler-Stalin. Razpustitev Kominterne je bila logična odločitev nadaljevanja nacionalne linije, saj so želeli s tem okrepiti komunistično moč in se braniti pred nacističnimi očitki, da so moskovski hlapci.³⁰

²⁷ Brandenberger, 2002, 2–9.

²⁸ Znani domnevni izrek se glasi: “Z Bogom govorim v španščini, z žensko v italijanščini, francosko z moškim in nemško z mojim konjem.”

²⁹ Mevius, 2009, 384–386.

³⁰ Ibid., 384.

Odraz komunistične linije se je kazal v imenih radijev in brigad komunističnih partij med 2. svetovno vojno, na Madžarskem radio Kossuth (vodja Madžarske revolucije leta 1848, Khristo Botev v Bolgariji (umrl v aprilski vstaji leta 1876) in Tadeusz Kościuszko na Poljskem (poljski heroj iz časa poljsko-litovske Republike dveh narodov).³¹ V slovenskem primeru, Kričač seveda ni bil noben narodni heroj, so pa zato brigade nosile imena velikih slovenskih osebnosti: France Prešeren, Ivan Cankar, Fran Levstik, Ivan Gradnik (vodja Tolminskega kmečkega upora), Matija Gubec, južneje Braća Radić, Nikola Tesla, ter češkoslovaška brigada Jan Žiška (češki general, vodja Husitov).

Odnos do nacionalnega v Jugoslaviji po komunističnem prevzemu oblasti

Po drugi svetovni vojni so komunistične partije v vzhodni Evropi, potem ko jim je uspelo prevzeti oblast bodisi neposredno po vojni ali pa vsaj do leta 1948, začele manipulirati z nacionalizmom, da bi tako legitimirale svojo oblast. Prav vsaka izmed njih je razvila svojo vrsto socialističnega patriotizma – tudi Jugoslavija.

Jugoslovanski komunisti so dobro poznali način reševanja nacionalnega vprašanja v Sovjetski zvezi. Tako je npr. Tone Brodar oz. Edvard Kardelj, leta 1933 v reviji *Književnost* v kritiki knjige Josipa Vidmarja *Kulturni problemi slovenstva*, zapisal, da so “v SSSR dobili vsi narodi popolno svobodo”.³² Ta dogma se je pri jugoslovanskih komunistih še bolj utrdila, ko so nato od sredine tridesetih let prejšnjega stoletja v Moskvi bodisi študirali ali delovali oz. poučevali.

Boljševiško taktiko iz leta 1917 ter poznejših let so jugoslovanski komunisti prenesli v prakso že v času druge svetovne vojne. Na dru-

---

³¹ Ibid., 385.

³² Tone Brodar, “Nacionalno vprašanje kot znanstveno vprašanje”, *Književnost*, leto 1933, št. 7, 237.

gem zasedanju Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, konec novembra 1943, je Komunistična partija Jugoslavije obljubila samoodločbo s pravico odcepitve in združitve petim narodom (Slovenci, Hrvati, Srbi, Črnogorci ter Makedonci).³³ Kakor pri boljševikih je bila tudi pri jugoslovanskih komunistih to odlična taktična poteza za pridobitev podpore pripadnikov malih narodov, ki so se začeli v večjem številu pridruževati partizanskemu gibanju.³⁴

Po vojni so podobno kot v Sovjetski zvezi začele nastajati nove nacionalne in kulturne institucije, kot so akademije, arhivi, gledališča, opere, knjižnice itd.³⁵ Poseben je seveda primer Socialistične republike Makedonije, ki jo je zajela makedonizacija, kakor je ukrajinizacija kot narodnostna oblika korenizacije zajela po prvi svetovni vojni Ukrajino. Do tega pride tedaj, ko se notranja politika države pomeša z zunanjo politiko. V primeru Ukrajine je mnogo Ukrajincev ostalo na drugi strani meje na Poljskem in Belorusiji. Sovjetska Ukrajina bi torej morala služiti kot magnet, Piedmont, za delavske množice, ki bi se ji hotele pridružiti. Harvardski zgodovinar Terry Martin, takšen koncept korenizacije imenuje princip Piedmonta.³⁶ Na podoben način so Jugoslovani želeli, da bi Socialistična republika Makedonija postala Piedmont za pirinske Makedonce v Bolgariji in egejske Makedonce v Grčiji. Zaradi tega je bilo Makedoncem dovoljeno več kot drugim narodom. Kakor naj bi se konec petdesetih izrazil makedonski voditelj Lazar Koliševski, so bili Makedonci večkrat označeni za "legalne šoviniste".³⁷

Po sporu Tito-Stalin, leta 1948, je Komunistična partija Jugoslavije začela intenzivneje delati na izgradnji socialistične jugoslo-

³³ Petranović in Zečević, 1988, 655-665.

³⁴ Vodušek Starič, 2007, 70-71.

³⁵ Za Slovenijo glej Gabrič, 1995, 155-170.

³⁶ Martin, 2001, 8-9.

³⁷ Najbar-Agičić, 2013, 366.

vanske nacionalne identitete, saj si je slednja s Titom na čelu prizadevala za čim tesnejše povezovanje, ki bi vzdržalo vse zunanje in notranje pritiske. Da je bilo tako, je ob protestih za Trst, leta 1953, zapisal že Milovan Đilas, za katerega so bili protesti po Jugoslaviji simbol tega novega jugoslovanstva.³⁸ Z ustanovitvijo Ideološke komisije Centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije leta 1955 je ta projekt dobil povsem nove razsežnosti. Komisija je že leta 1956 na svojem sestanku razpravljala o tem, kako poglobiti povezovanje med narodi oz. pospešiti proces stapljanja nacij skozi kulturo, šolstvo, zgodovino itd.³⁹ Vrhunec teh prizadevanj predstavlja predgovor Edvarda Kardelja k drugi izdaji knjige *Vzpon slovenskega narodnega vprašanja*,⁴⁰ katerega odlomki so pristali v leta 1958 sprejetem partijskem programu.⁴¹ Ideja o socialistični jugoslovanski naciji⁴² je sicer čez nekaj let, sredi šestdesetih let prejšnjega stoletja, vsaj v vrhu Zveze komunistov Jugoslavije zamrla. Kljub temu jo je bilo še vedno moč obuditi vsaj v debatah znotraj Komisije CK ZKJ za mednacionalne in medrepubliške odnose (1965–1969) in pred vsakokratnim popisom prebivalstva.⁴³

Podobno idejo, kot je jugoslovanska nacija, so gojili tudi v Sovjetski zvezi, in sicer o sovjetski naciji. Že pred drugo svetovno vojno je Stalin gojil idejo o sovjetskem narodu, ki je večji zagon dobila po kreiranju mita o veliki patriotski vojni. Po Stalinovi smrti je Nikita Hruščov želel izbrisati etnično pripadnost iz sovjetskega potnega

³⁸ Milovan Đilas, "Jugoslavija", *Borba*, 18. 10. 1953, št. 262, 3.

³⁹ Arhiv Jugoslavije, fond 507 Savez komunista Jugoslavije, A – CK SKJ Ideološka komisija, VIII, II/2-b(85-98) (K-5), godina 1956/1957, Stenografske beleške sa sednice Ideološke komisije CK SKJ, 8. i .9 maj 1956.

⁴⁰ Kardelj, 1957.

⁴¹ Zveza komunistov Jugoslavije, 1958.

⁴² Za pregled in razvoj te ideje do konca petdesetih glej Ivešić, 2016.

⁴³ AJ, fond 507 CK SKJ, XXIII A Komisija za međunacionalne i međurepubliške odnose, šk 1–4.

lista, toda lokalne/republiške elite so postale že premočne in mu to ni uspelo.⁴⁴ To bi vsekakor bil velik korak naprej k zlitju narodov. Je pa Hruščovu uspelo z naselitvijo večjega števila Rusov v Kazahstan, propagando Sovjetskega naroda v javnem diskurzu in predstavitvijo ne-religijskih zgolj socialističnih ritualov. Oktobra 1961 je Hruščov takole opisal sovjetsko nacijo:

Nova historična skupnost ljudi, sovjetska nacija, se je formirala v naši državi iz različnih etnij, toda na podlagi skupnih karakternih značilnosti. Imajo skupno socialistično domovino – Zvezo socialističnih republik, skupno ekonomsko podlago – socialistično ekonomijo, skupno socialno-razredno strukturo, skupno ideološko prepričanje – marksizem-leninizem, skupen cilj – gradnjo komunizma, mnogo skupnih značilnosti v skupnem duhovnem karakterju ter skupni psihologiji.⁴⁵

K temu bi lahko Hruščov še mirne volje dodal skupni ruski jezik, kot jezik medetnične komunikacije ter skupno zgodovino, vključujoč primere “silnega prijateljstva” med različnimi etničnimi skupinami, ki so se pridružile Ruskemu imperiju pred več stoletji. Leonid Brežnjev je sicer nadaljeval s to politiko, toda ta ideja je dosegla vrhunec v kratkem času vladavine Jurija Andropova sredi osemdesetih. Slednji je imel načrt popolnega preoblikovanja ustroja Sovjetske zveze, in sicer naj bi želel izbrisati vse republike ter državo razdeliti na 41 neetničnih ekonomskih delov. Toda, Andropova je prehitela smrt.⁴⁶

---

⁴⁴ Glej podrobneje: Baiburin, 2012.

⁴⁵ Aktürk, 2012, 204.

⁴⁶ Za ideje o Sovjetski naciji v obdobju po letu 1945 sledim Aktürk, 2012, 197–227.

Zaključek

Razvoja reševanja nacionalne problematike pod socializmom v Sovjetski zvezi, Jugoslaviji ter v drugih socialističnih državah ni mogoče razumeti brez razumevanja teoretičnih nastavkov Marxa, Engelsa, Lenina in Stalina, kakor tudi ne brez boljševiško sovjetske prakse po oktobrski revoluciji ter pridobljeni državljanski vojni. Vse skupaj nas sili k vnovičnemu premisleku o obstoju dihotomije med nacionalizmom ter komunizmom, saj nas najnovejša dognanja napeljujejo do zaključka, da sta obe gibanji še kako združljivi, kar je bilo prikazano na zgornjih primerih.

Bibliografija

- AKTÜRK, S. (2012): *Regimes of Ethnicity and Nationhood in Germany, Russia, and Turkey*, Cambridge, Cambridge University Press.
- BAIBURIN, A. (2012): "Rituals of Identity: The Soviet Passport." v: *Soviet and Post-Soviet Identities*, ur. Mark Bassin in Catriona Kelly, Cambridge, New York: Cambridge University Press, 91-109.
- BALIBAR, E., WALLERSTEIN, I. M. (1991): *Race, Nation, Class: Ambiguous Identities*, London; New York: Verso.
- BRANDENBERGER, D. (2002): *National Bolshevism: Stalinist Mass Culture and the Formation of Modern Russian National Identity, 1931-1956*, Cambridge, MA; London, Harvard University Press.
- BURKE, P. (1993): *Revolucija v francoskem zgodovinoisju: Anali 1929-89*, Ljubljana, Studia Humanitatis.
- CONNOR, W. (1984): *The National Question in Marxist-Leninist Theory and Strategy*, Princeton, Princeton University Press.
- FIGES, O. (1997): *A People's Tragedy: The History of the Russian Revolution*, New York, Viking.

- GABRIČ, A. (1995): "Leto 1945 in slovenska kultura", v: *Slovenija v letu 1945: Zbornik referatov*, ur. Aleš Gabrič, Ljubljana, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 155-170.
- HIRSCH, F. (2005): *Empire of Nations: Ethnographic Knowledge & the Making of the Soviet Union*, Ithaca: Cornell University Press.
- IVEŠIĆ, T. (2016): *Jugoslovanska socialistična nacija: Ideja in realizacija (1952-1958)*, Nova Gorica, Univerza v Novi Gorici.
- KARDELJ, E. (1957): *Razvoj slovenskega narodnega vprašanja (druga, pregledana in dopolnjena izdaja)*, Ljubljana, DZS.
- KEMP, W. A. (1999): *Nationalism and Communism in Eastern Europe and the Soviet Union*, London, Palgrave Macmillan.
- MARTIN, T. (2001): *The Affirmative Action Empire: Nations and Nationalism in the Soviet Union, 1923-1939*, Ithaca; London, Cornell University Press.
- MARX, K., ENGELS, F. (1950): "Izbrana dela", Zvezek I, Ljubljana, Cankarjeva založba.
- MEVIUS, M. (2005): *Agents of Moscow: The Hungarian Communist Party and the Origins of Socialist Patriotism 1941-1953*, Oxford; New York, Clarendon Press.
- MEVIUS, M. (2009): "Reappraising Communism and Nationalism.", v: *Nationalities Papers*, letnik 37, št. 4, 377-400.
- NAJBAR-AGIČIĆ, M. (2013): *U skladu s marksizmom ili činjenicama?: Hrvatska historiografija 1945-1960*, Zagreb, Ibis grafika.
- NIMNI, E. (1989): "Marx, Engels and the National Question.", v: *Science & Society*, letnik 53, no. 3, 297-326.
- PETRANOVIĆ, B., ZEČEVIĆ, M. (1988): *Jugoslavija: 1918-1988: tematska zbirka dokumenata*, Beograd, Rad.
- POPOVICI, A. (1906): *Die Vereinigten Staaten von Gross-Österreich: politische Studien zur Lösung der nationalen Fragen und staatsrechtlichen Krisen in Österreich-Ungarn*, Leipzig, B. Elischer nachfolger.

REE, E. van. (20017): *The Political Thought of Joseph Stalin: A Study in Twentieth-Century Revolutionary Patriotism*, London: RoutledgeCurzon.

SLEZKINE, Y. (1994): "The USSR as a Communal Apartment, or How a Socialist State Promoted Ethnic Particularism", v: *Slavic Review*, letnik 53, št. 2, 414-452.

SMITH, J. (1999): *The Bolsheviks and the national Question, 1917-23*, London, Macmillan.

STALIN, J. V. (1975): *Marxism and the National Question*, San Francisco, Proletarian Publishers.

SUNY, R. G. (1993): *The Revenge of the Past: Nationalism, Revolution, and the Collapse of the Soviet Union*, Stanford, Stanford University Press.

SZPORLUK, R. (1988): *Communism and Nationalism: Karl Marx Versus Friedrich List*, Oxford; New York, Oxford University Press.

TIMASHEFF, N. S. (1946): *The Great Retreat; the Growth and Decline of Communism in Russia*, New York, E.P. Dutton & Co.

VODUŠEK STARIČ, J. (2007): *Kako su komunisti osvojili vlast: 1944-1946*, Zagreb, Naklada Pavičić.

ZVEZA KOMUNISTOV JUGOSLAVIJE (1958): *VII. Kongres Saveza komunista Jugoslavije: Ljubljana 22,-26. aprila 1958 (steno- grafske beleške)*, Beograd, Kultura.

WEINBERG, R. (1998): *Stalin's forgotten Zion: Birobidzhan and the making of a Soviet Jewish homeland : an illustrated history, 1928-1996*, Berkeley, University of California Press.

Arhivi

ARHIV JUGOSLAVIJE

Fond 507 Savez komunista Jugoslavije, A - CK SKJ Ideološka komisija, VIII.

Fond 507 Savez komunista Jugoslavije, XXIII A Komisija za međunacionalne i međurepubliške odnose.

Časopisni viri

Borba, leto 1953.

Književnost, leto 1933.